

איש חי
רב פעלים
רודף צדקה וחסד
ר'
משה שניצר
ז"ל
ב"ר מנחם מנדל ז"ל
תנצב"ה

מאורות הדף היומי

עלון שבועי ללומדי "הדף היומי"

בית המדרש דחסידי סוכטשוב בני-ברק

כולל דחסידי סוכטשוב

כולל "סנה משה"
ע"ש הרה"ח ר' משה יצחק זיסר ז"ל

בית מדרש
למגידי שיעור "דף היומי"

חתימת סופר 3 ת.ד. 471 ב"ב טל. 03-5775333

האשה
החשובה ורודפת
צדקה וחסד
מרת
ורדה שניצר
ע"ה
ב"ר מאיר ז"ל
תנצב"ה

י"ל ע"י ביהמ"ד למגידי שיעור "דף היומי" בראשות הגר"ד קובלסקי שליט"א ♦ לע"נ הר"ד מרדכי קלמן (מוטי) זיסר ב"ר משה יצחק ז"ל

גליון מס' 950

מסכת סנהדרין כ"א - כ"ז ♦ נגעים י"ב, ד' - י"ב, ו'

בס"ד, י"ד אב תשע"ז

השבוע בגליון

- ♦ מנהג קברני ירושלים
- ♦ לקבור תרנגול בקבר של בן אדם
- ♦ ה"תרגיל" של עורכי הדין הבלתי מנוסים
- ♦ העדים פסולים, אך יש לפעול על פי עדותם!
- ♦ חלוקת דין תורה לשני בתי דין

♦ חציבת קבר שונה מחפירת קבר

- ♦ הכתב העברי והכתב האשורי
- ♦ הלוחות נכתבו בשני סוגי כתב שונים
- ♦ זבל"א - זה בורר לו אחד
- ♦ חפירת קבר מחיים
- ♦ אין לחפור קבר עבור חולה בלבד

דבר העורך

שבר על שבר

אומרים שהכפר הזה נוסד לאחר שאדם חולה נטה למות על צד הדרך, וקרוביו ובני משפחתו נקראו אל המקום במהירות כדי לסעוד את יקירם בשעותיו האחרונות. השעות התארכו, בני המשפחה המתונו כל היום, והוא, חי וקיים. לבסוף הם התארגנו לשנת לילה, וכל השאר היסטוריה.

תושבי הכפר לא ידעו למסור את המקור המדוייק לשמועה בלתי מבוססת זו לגבי אופן ייסודו של הכפר, אך כפי שאמרו זה לזה לא אחת: לא יכולה להיות סיבה אחרת להקים מקום יישוב במקום הזה. הכפר שבו התרחש סיפורנו נמנה על אותם עיירות וכפרים שגם אם תוגיע את מוחך שבעות וחודשים, לא יעלה בידך להבין מה הניע את לב המייסדים להתיישב דווקא על פסגתו של הר נידח או למרגלותיו של הר געש עשן.

כך או כך, מושקה שלנו התגלגל אל המקום כאשר זה כבר היה מיושב דורות רבים. צעיר ותאב חיים היה מושקה. הוא הגיע אל המקום למספר שנים בלבד, כך הבטיח לעצמו ולרעייתו, כדי להתבסס, לעמוד על בסיס כלכלי מוצק, ואחר כך, אוה, השמים הם הגבול. **שערות** שיבה כבר נזרקו בזקנו, קמטים של ייאוש קל קנו שביטה על מצחו, והוא עדיין באותו כפר, באותו בית מרוח שבו התחיל לטוות את חלומותיו. כלום. אותו פריץ, אותם חובות, אותם שיכורים, אותם משרתיים רעי-לב של הפריץ. הכל היה כל כך צפוי. כך בכל אופן זה נראה ממבט לאחור.

יום ההולדת של הפריץ קרב ובא, והחזרה החלה נותנת את אותותיה במושקה חביבנו. הוא הרבה להכות על חטא. במסיבת יום ההולדת הראשונה של הפריץ שמושקה השתתף בה, הוא היה עדיין צעיר וחסון, בעל מרץ אדיר ודמיונות כביירים. בעודו מוזג יי"ש לכוסות הזכוכית המוכתמות, היו עיניו צופיות אל סירתו של הפריץ. עוד מעט קט, ממש שבעות, לא, חודשים, לכל היותר מספר שנים, הוא ידהר פנימה במרכבתו כדי לסגור עסקה כזו או אחרת עם הפריץ. עניין של זמן. אין ספק. כיאה וכיאות למי שמתעתד להפוך לאיש עסקים מצליח וזריז, רכש מושקה אופק עשוי עור משובח, מתנת יום הולדת עבור הפריץ. מושקה נאנת. לפני מספר

דף כא/ב בתחלה ניתנה תורה לישראל בכתב עברי

הכתב העברי והכתב האשורי

ידועים דברי רב חסדא האומר (שבת קד/א), שהאות 'ם' והאות 'ס' שבלוחות הברית "בנס היו עומדין", שהרי כל האותיות נחקקו על גבי הלוחות מצד אל לצד והיו נראות משני עברי הלוחות, וממילא, האותיות 'ם' ו'ס' שאין להן במה להאחז בצידן, עמדו באוויר. רבי דוד בן שלמה אבן זמרא (שו"ת רדב"ז סי' תמ"ב), המצטט גמרא זו ומשווה אותה עם סוגייתנו ועם דברי הירושלמי, מגיע למסקנה, כי לדעת חלק מהתנאים ומהאמוראים, הלוחות הראשונים והלוחות השניים נכתבו בשני סוגי כתב שונים לחלוטין, ולפיכך, בלוחות השניים האות ע' היא שנוקקה לנס כדי לעמוד על תילה! על כך ועוד, להלן.

הכתב המרובע שבו נכתבים שורות אלו, ואשר בו כותבים את ספרי התורה, את התפילין ואת המזוזות בהוספת התגין הנדרשים, נקרא "כתב אשורי". בנוסף לכתב זה, היהודים בני ארץ ישראל גם השתמשו בעבר הרחוק ב"כתב עברי" [מלשון "עבר הנהר" רש"י ד"ה "כתב עברי"], השונה לחלוטין מן הכתב האשורי. השומרונים [כת קטנה הקיימת בארץ ישראל ולה מנהגים יהודיים שונים], נוהגים להשתמש בכתב העברי גם בימינו, ובידי שומרונים אלו ספר תורה הכתוב בכתב זה, ואף הרדב"ז מעיד כי בדק את ספר התורה של הכותים [ככל הנראה כוונתו לשומרונים אלו], ומצאו כתוב בכתב עברי.

כאשר עלה הרמב"ן לארץ ישראל הוא הוסיף הערה לסוף פירושו על התורה בה הוא מספר, כי בעכו נפלה לידו מטבע של מחצית השקל מתקופת חז"ל ועליו מוטבעות אותיות שונות, וכותיים שנשאלו לפשרן של אותיות אלו, תרגמון על אתר, מאחר שכתב זה נהג אצלם (רמב"ן עה"ת, הוצאת מוסד הרב קוק). המעוניין לערוך היכרות קלה עם כתב זה, יביט בצידן האחורי של מטבעות הכסף של מדינת ישראל. מאחורי המטבע בן חמש האגורות כתוב "שנת ארבע" בכתב זה, ומאחורי המטבע בן עשרת השקלים מופיעות האותיות "לגאלת ציון". בספר "יראים" (סי' ת) מופיעות אותיות הכתב העברי, והמעייין שם יזהה מיד את האות X כאות ית, כפי שהיא מופיעה במטבעות הנ"ל (ראה תו"ש חלק כ"ט פ' ט).

לאחר סקירה זו, נעייין בסוגייתנו ונמצא עצמנו נבוכים קמעא. בסוגייתנו נחלקו התנאים אם ספרי התורה, התפילין והמזוזות נכתבו בכתב אשורי מאז ומקדם. ומבאר רב חסדא כי לדעת רבי יוסי, תחילה נהגו לכותבם בכתב עברי, ומשעלה עזרא מבבל, הוא הנהיג על פי נבואה (ובחים סב/א) את הכתב שבו השתמשו באשור ובבבל, הלא הוא הכתב האשורי. לדעת ראשונים אחדים, עד שעלה עזרא מבבל, כלל לא כתבו את ספרי התורה בכתב האשורי. מדוע אם כן אמר רב חסדא במסכת שבת שהאותיות 'ם' ו'ס' נזקקו לנס כדי לעמוד. הרי אותיות אלו בכתב העברי

צעילוי נשמת

הר"ר **אהרן סלומון** ז"ל
ב"ר זאב ז"ל
נלב"ע י"ז באב תשמ"ח
תנצב"ה
הונצח ע"י בנו ידידו הר"ר **זאב סלומון**
ומשפחתו שיחיו - בני ברק

צעילוי נשמת

הר"ר **נחמיה מנדלבאום** ז"ל
ב"ר חיים ז"ל נלב"ע כ"א באב תשנ"ח
וזוג' מרת **סבינה** ע"ה
ב"ר סלומון ז"ל נלב"ע י"ח באב
תנצב"ה
הונצחו ע"י בנם ידידו הר"ר **שלמה מנדלבאום** ומשפ' שיחיו - ת"א

צעילוי נשמת

מרת **גיטה גרינברג** ע"ה
ב"ר שמעון שו"ב לייבל ז"ל
נלב"ע י"ג מנחם-אב תשנ"ו
תנצב"ה
הונצחה ע"י ידידו הר"ר **שמעון גרינברג** ומשפחתו שיחיו - ת"א

כלל אינן עגולות ויש להן על מה להסמך. אדרבה, דווקא האות 'ע' היא הזקוקה לנס כדי לעמוד על תילה!

הלוחות נכתבו בשני סוגי כתב שונים: אכן, בתלמוד ירושלמי (מגילה פ"א הל' ט) נאמר שהאות ע' היא שעמדה בנס. בעקבות כך מגיע הרדב"ז (שם) למסקנה מעניינת ביותר: לכל הדעות, הלוחות הראשונים והלוחות השניים לא ניתנו באותו כתב! הלוחות הראשונים ניתנו בכתב אשורי, וכאשר חטאו ישראל בחטא העגל, ניטל מהם כתב זה עד ימי עזרא כאשר ביטלו את יצר הרע של עבודה זרה. לפיכך, הוא אומר, דווקא בלוחות הראשונים נאמר (שמות לב/טז) "והמכתב מכתב אלקים", ואילו בלוחות השניים לא נאמר כן, מאחר שהם נכתבו בכתב שונה, בכתב העברי. כך, גם כאשר הקב"ה אמר למשה בהתייחסו ללוחות השניים (שם לד/א): "וכתבתי על הלוחות את הדברים אשר היו על הלוחות הראשונים", היינו, הדברים שהיו אמנם יכתבו, אך לא באותו כתב עצמו. [בתורה שלימה שם פ"ד ביאר עפ"י את הנאמר במכילתא בשלח ז/ח, שהלוחות נשברו ופרחו האותיות וחזר כתב שמים למקומו. בהתאם לאמור לעיל, כוונת המכילתא היא כי כתב הלוחות המיוחד - כתב אשורי - חזר לשמים וניטל מבני ישראל. וראה דברים נפלאים בדרך זו בדרשות רבי דוד טעבל ממינסק בספרו "בית דוד" דרוש ו].

רוב הראשונים [מלבד ספר העיקרים מאמר ג' פ' ט"ז] נוקטים כדעת רבי אלעזר המודעי בסוגייתנו, שהכתב לא השתנה כל עיקר, ומאז ומקדם נהג כתב אשורי. רבי אלעזר המודעי מוכיח את דעתו מן האמור (שמות לח/יא) "ווי העמודים", היינו: המתלים שעל עמודי המשכן נקראו וויים, על שם האות ו'. דמיון האות ו' למתלה מתאים לפי כתב אשורי בלבד, שכן, בכתב העברי האות ו' היא כעין צורת Z הפוכה, כפי שניתן לראות על גב המטבע בן עשרת השקלים (כן פ' רש"י ד"ה "ווי העמודים"). (ע"ע "יד רמה", ריטב"א מגילה ב/א, מהר"ל בתפארת ישראל פ' ס"ב, באוצר הגאונים).

דף כג/א זה בורר לו אחד

זבל"א - זה בורר לו אחד

משנתנו עוסקת באחד מכללי היסוד בהלכות דיניות, שראשי התיבות שלו הפכו למושג הלכתי מפורסם וידוע: **זבל"א** - "זה בורר לו אחד וזה בורר לו אחד ושניהם בוררים להם עוד אחד". כלל זה קובע כי כאשר אדם תובע את חבירו לדין בענייני ממונות, אזי, כל אחד מבעלי הדין בוחר דין להרכב בית הדין שיתעסק בעניינם, ושני הדיינים שנבחרו על ידי שני הצדדים בוחרים דין שלישי שישב עמם בדין וכך נוצר בית דין של שלושה דיינים. אי בהירות חמורה שורת בהבנת כלל זה. בעל ה"פנים מאירות" זועק על כך כבר לפני מאות שנים, "באשר שראיתי שערוריא בדורינו בדין זבל"א וזבל"א, שכל אחד מהצדדים מסדר טענותיו תחילה עם הדיין שבורר לו ולא זו אף זו, שמבטיח לו סך ידוע ומרבה בשכרו ומתנה עמו באם שיזכה לו על פי דת ודין תורתנו יטול שכר הרבה ועל ידי כך נלקה מדת הדין ונכבה אור התורה ומתחלל שם שמים..." (שו"ת "פנים מאירות" ח"ב סי' קנ"ט).

הלומד את מסכת סנהדרין מראשיתה מוצא עצמו תמה, הרי למדנו ששלושה דיינים רשאים לדון את הנתבע בעל כורחו (לעיל ה/א תוס' ד"ה "דן"), לאילו מקרים אם כן משמש כלל זה? הרי כל אדם רשאי לתבוע את חבירו בבית דין והלה, בין רוצה ובין אינו רוצה, חייב להתדיין בפניהם? תמיהה זו היוותה בסיס להבנה בלתי ראויה של דין זבל"א על ידי בעלי הדין, אשר סברו, כי בית דין שנבחר על ידי זבל"א אינו בעל תוקף וסמכות כבית דין רגיל. זאת ועוד, כל אחד מבעלי הדין התאמץ לבחור לו דין שהכירו היטב וכבר לפני תחילת הדיון הוא שטח בפניו את טענותיו כדי לנסות לשכנעו להסכים לדבריו, למרות שאין הדיינים רשאים לשמוע את אחד הצדדים בלבד.

הראשונים (חידושי הר"ן, הגהות אשר"י) מבארים, כי בית דין רשאי לדון את הנתבע בעל כורחו רק כאשר הנתבע אינו מוכן לעמוד עם חבירו לדין תורה, ובמקרה זה עוסקת הגמרא לעיל. אבל כאשר אדם נתבע על ידי חבירו והוא מסכים להתדיין עמו, אזי, כל אחד מהם בורר לו דין ושני הדיינים בוחרים דין שלישי, כאמור בסוגייתנו.

עדיין, כותב הרא"ש (סעי' ב'), בל נטעה, חלילה, לחשוב שתפקיד הדיינים שנבחרו על ידי הצדדים הוא להיטיב עם משלחיהם. אלא, מתן האפשרות לבחירת הדיינים על ידי הצדדים, נועדה להוציא דין אמת לאמתו, על ידי שכל אחד משני הדיינים שנבחרו יעלה על שולחן הדיונים את הצדדים לזכותו של משלחו, וכך לא תשאר טענת זכות אחת לטובת אחד הצדדים אשר נעלמה מעיני הדיינים. או אז, כאשר המפה כולה פרושה בפני שלושת הדיינים, הם יוציאו דין אמת המבוסס על אדני הצדק [עיי"ש מה שביאר בדעת רש"י]. הרא"ש גם מוסיף, כי אם אחד הצדדים מתעקש לבחור דין שאינו ראוי, אין שומעים לו וכופים אותו לדין בפני בית דין. כלומר, דין זבל"א אינה מעין בוררות

שבועות הפריץ רכב ליד בית המרזח, רכוב על סוסו, ישוב על האוכף הנדיר ביופיו, ונעץ בו מבט מייסר, כאומר, עוד מעט קט אגרשך מבינתך אם לא תשלה את דמי החכירה במועד.
היה זה אוכף שרכש על ידו בכסו עתק. אומן מהעיר הגדולה עמל חודשים על פיתוחיו, ואף השליך לפח האשפה מספר עיבודי עור בלתי מוצלחים, עד אשר עלה בידו להתקין את האוכף הנדיר ביופיו. מיני אז, הפריץ ציפה בכל מסיבת יום הולדת למתנתו המהודרת של מושקה. כל יום הולדת של הפריץ הפך עבור מושקה ליום אבל. בשנים הראשונות עדיין האמין, כי יום יבוא וההשקעה תכסה את עצמה... לאחר שנים של שמומן בבית המרזח הוא הבין, כי מיטב כספו שוכב באוצרותיו של הפריץ, והוא עומד לכלות את ממונו בכל שנה עד יום מותו של הפריץ.
בכל שנה הצליח מושקה להשיג חפץ יקר כל שהוא, שיתקבל על ידי פריצו. לעולם לא ישכח כיצד לפני עשרים שנה, הוא הופיע בארמון הפריץ כשבדודו זנב של סוס. לא פחות ולא יותר. אדוני הפריץ, הסביר בחשיבות, מאז שזנבו של סוס הרכיבה שלך נגדע באבחת חרב בידו קרב, לא מצאתי מנוח לנפשי ולפיכך, אני מתכבד להגיש לך שני זנב גדול עוד יותר מן הזנב המקורי, עם רצועות לקשירה. הפריץ געגוע בצחוק וזכר לטובה את מושקה שלו, ששם לב לכל פרט. אבל עיניו הערמומיות היהירו אותו, כי בשנה הבאה יחשוב על הפריץ ולא על הסוס שלו.
היתה זו שעת צהרים מאוחרת. משרתיו של הפריץ התרוצצו במרחבים, מלווים כרכות של רוזנים ופריצים שהשתרעו במושביהם הנוחים, בדרכם אל המשתה. מושקה גירד את פדחתו וכמו תמיד, משכלו כל הקיציץ עלה במוחו רעיון מבריק (לא, לא עור הכבש...)
כחץ מקשת הוא הזעיק את רעייתו והפקידה על חבר המזוגים שנחרו על ספסלי בית המרזח, ואף רץ לעבר חנות הכלים של איוון. ידיו הטוב משכבר המימם.
איוון היה בחור טוב. בכל אופן, לפי תנאי המקום. את לקוחותיו היה משרת באדיבות, וכך גם את מושקה שהתייצב בחצרו טרוף נשימה.
איוון, בוודאי יש לך מערכת כלים שנשברה ואין לך מה לעשות איתה, אה? איוון הנהן בראשו, נתן מבט גמומי ברעייתו בעלת הידיים השמאליות, ובלט: אבל מה לנעשה עם השברים? מושקה קרץ בעיניו, שלטל שתי רובל לכיסו הריק של איוון, וטרם חזר במהירות לביתו כדי לנסח מכתב נוטף חנופה לפריצו, הורה לאיוון לארוז לו היטב את המערכת, בנייר האריזה המשובח ביותר שברשותו.
בשעת ערב מאוחרת פסע מושקה במיטב מחלצותיו על השטיח הצהוב, הצבע האהוב על הפריץ, במרכז אולם האירועים, והגיש לפריץ חבילה גדולה וכבדה, לקול מחיאות הפניים של המסובים. מושקה נפנה והלך לדרכו ברגליים קלות. עד השנה הבאה, כבר נשתלק מכאן לצמיתות, החליט בלבו, כפי שהחליט בכל יום הולדת של הפריץ.
אין שינה טובה מזו הבאה לאחר תקופה רוויית מתח נוראי. מושקה פשט את איבריו, הרפה את ראשו לאחור והרשה לעצמו לגחך על הפריץ שבשעה זו מיצר כל כך על מערכת הכלים הנפלאה שנשברה והתנפצה. רחמנות על המשרת האומלל שיואשם במחדל.
מילותיה האחרונות של תפילת המפיל עמדו על שפתיו, כאשר מהלומות אגרופים זעזעו את דלת ביתו. אחוז בהלה פתח מושקה את דלת ביתו, וללא אומר דברים נלפתי ביד משרתיו של הפריץ. שתוך זמן קצר העמידוהו לפניו בעודו נתון בנמנמת.
הפריץ עמד ליד הקופסה הפתוחה ולא אמר מילה. **עיניו** זעמו, הוא סלסל בשפמו בחרוץ, ומידי פעם היה מביט בתוך הקופסה כלא מאמין, ושב ונעץ מבט של חמה במושקה.
מושקה היה מומחה בהעמדת פנים. אדוני הפריץ, אתה צודק. זה באמת לא מהוגן להגיש לך מערכת כלים כל כך יפה, בלי לצרף אליהם תרגול כרסנתי כדי לחנוך את הכלים. הנח לי מספר דקות ואעשה זאת.
התקרב לפה, הורה לו הפריץ, ואל תשטה בי.
מושקה נדחף על ידי עושי דברו של הפריץ, הביט בחשש אל תוך הקופסה, ונשימתו ניתקה מפיו. איוון השוטה, מוכר הכלים, ארז כל שבר בנפרד...

★ ★ ★

האדמו"ר מטולנא שליט"א מספר, כי אחד מגדולי האדמו"רים שח, כי אביו סיפר לו מעשה זה בצעירותו, ושאלו איזה מוסר השכל ניתן ללמוד ממנו.

השבתי לו, סיפר אותו אדמו"ר, כי פעמים שלבו של יהודי שבור. הקב"ה אינו דוחה מלפניו לבבות שבורים. לב נשבר ונדכה אלוקים לא תבזה. אבל יש להזהר, לא לעטוף את השברים בעטיפה... **הוי** אומר, פעמים שאדם נאלץ לוותר על פעולות הרוחניות שהיה רוצה מאד לעשותן, אך אין בידו אפשרות. קשה לו כעת. הוא כמעט לא יכול. אך יזהר, לכל הפוך זאת לדרך חיים, אל "הנה" מן הכורח שאליו נקלע ויגרר אחריו לכל חייו. בבוא הזמן והעת, לכשירווח, יתעשת, ישוב למתכונתו ולהרגלו, ויעש את כל המוטל עליו.

המעוניין לזכות את הרבים בסיפור מעניין, או בעובדה מרתקת שניתן ללמוד מהם מוסר השכל, מוזמן לפנות למערכת מאורות הדף היומי, ואנו נפרסם זאת בע"ה בטור זה. כתובתנו: ת.ד. 471 בני ברק. פקס: 03-570-67-93 דוא"ל: mendelson@meorot.co.il

בברכת התורה, העורך

פנינים

דף כ"ב/ב בשעה שנשא שלמה את בת פרעה

למה קיבל עשו את איטליה

כאשר עשו בכה ובקש את אביו לברכו, אמר לו יצחק (בראשית כז/לט) "הנה משמני הארץ יהיה מושבך", ופירש רש"י "או איטליה של יון".

לכאורה, גם בברכת יצחק ליעקב (שם כז/כח) - "מטל השמים ומשמני הארץ", הקודמת לדברי יצחק לעשו, היה על רש"י לפרש כך?

ענה על כך הרבי רבי העשיל:

רש"י התקשה, כיצד יצחק נתן לעשו את משמני הארץ, הרי אותם הוא כבר הבטיח ליעקב? משום כך פירש רש"י, כי משמני הארץ האמורים אצל עשו כוונתם לאיטליה של יון, אשר עדיין לא נוסדה, כמבואר בסוגיאנו, שהיא נוסדה בעת שנשא שלמה את בת פרעה, ולפיכך, היא לא נכללה בברכה הראשונה ליעקב.

כשהתבקש יצחק לברך את עשו, לא נותר לו אלא להעניק לעשו את איטליה זו... ("גן רוה").

דף כד/ב המשחק בקוביא

כללים במשחק וכחיים

מעשה בצדיק רבי נחום מטשפנזט, בנו של ר' ישראל מרוזין זצ"ל, שכנס לבית מדרשו בימי חנוכה, וראה מספר חסידים משחקים ב"דמקה". הללו, בראותם כי רבם ניצב עליהם, נבהלו כהוגן, אבל הרבי ניגש אליהם ושאלם:

הידעתם את כללי המשחק?

שתקו החסידים, והרבי המשיך:

אגיד לכם את הכללים. הקשיבו היטב:

א. נותנים אחד כדי לקבל שנים.

ב. אסור להימנע מהליכה.

ג. אין מבצעים שני מהלכים בבת אחת.

ד. הולכים רק למעלה, ולא למטה.

ה. כשמגיעים למעלה, אפשר ללכת לכל מקום שרוצים (הרב ש. זין, סיפורי חסידים על המועדים עמ' 267).

דף כז/ב שונא כל שלא דבר עמו שלשה ימים באיבה

עצה לזכות בדין

בשבת "שובה" דרש רבי נפתלי מרופשיץ לפני בני עדתו כך: הרי אתם מעוניינים לזכות בדין לפני הקב"ה. אתן לכם, איפוא, עצה: חז"ל אומרים (ברכות סא/ב) רשעים יצר הרע שופטן, וכן אמרו חז"ל כי השונא פסול לדון. ובכן, אם שלושה ימים לפני יום הכיפורים לא יא לכם כל משא ומתן עם היצר הרע, הלא, הוא ישנאכם, וממילא הוא יפסל לדונכם, ובע"ה תכתבו ותחתמו לאלתר לחיים טובים ולשלום... ("מעיינה של משנה").

שתפקידה "ליישר" את ההדורים. בית דין שנבחר על ידי זבל"א הוא בית דין לכל דבר ועניין, ועל דייניו להיות ראויים וכשרים ככל דין אחר.

למרות האמור, כתב הרמ"א (ח"מ סי' ג' סעי' א'), כי במקום שבו יש דיינים קבועים, אין הנתבע רשאי לסרב להתדיין בפניהם ולתבוע זבל"א. האחרונים מבארים, כי כוונתו היא לעיר אשר תושביה קיבלו על עצמם דיינים מסויימים קבועים, ללא תנאים וסייגים, וקבלה זו גם כוללת שלילת אפשרות לסרב לדון בפניהם (תו"ט במשנתנו, ערוה"ש שם סעי' ב'). בימינו, כותב בעל ה"אגרות משה" (שו"ת ח"מ ח"ב סי' ג') בהתייחסו לעיר ניו יורק, אין "דיינים קבועים שנתמנו מהעיר, ובפרט שאיכא עוד אגודות וחבורות של רבנים, שליכא אף מינוי מכל הרבנים שבעיר. ולכן, כשרוצה אחד מהן בזבל"א מוכרחין לילך בזבל"א דוקא".

דף כו/א הלך לחצוב לו קבר בקברי בית דוד

חפירת קבר מחיים

בסוגיינתנו מסופר על שבנא, הממונה על ביתו של חזקיהו מלך יהודה, שהלך לחצוב לעצמו קבר בחייו. חפירת קבר מחיים נזכרת גם במקומות נוספים בתלמוד (מועד קטן ח/ב כתובות כג/ב). ספרים רבים מצטטים את גמרתנו, תוך נסיון להסביר את צוואת רבי יהודה החסיד (ספר חסידים אות ב') שכתב, כי אין לחפור קבר ולהשאירו פתוח, משום שהדבר עלול להביא לסכנה חמורה, ואף הרמ"א ("שולחן ערוך" יו"ד סי' של"ט סעי' א') פסק: "ואסור לחצוב שום קבר להיות פתוח עד למחר שלא יקברו בו המת באותו היום, ויש סכנה בדבר".

אין לחפור קבר עבור חולה בלבד: יש מספר הסברים לפשר הסכנה שעלולה להתגלגל כתוצאה מהשארית הקבר הפתוח, ומן ההבדל ביניהם נובעים גם השלכות הלכתיות. לדעת רבים מן הפוסקים, הסכנה בחציבת קבר היא רק כאשר הוא נחצב עבור אדם חולה, אך אין צורך להמנע מחפירת קבר עבור אדם בריא (שו"ת הריב"ש סי' קי"ד, "בית יוסף" יו"ד שם, "משנה למלך" הל' אב"ל פ"ד הל' ה', ב"ח יו"ד שם, וכן פסק ב"ערוך השלחן" יו"ד סי' של"ט סעי' ב'). לפיכך, סוגיינתנו עוסקת בחפירת קבר לאדם בריא, ואילו צוואת רבי יהודה החסיד מתייחסת לחפירת קבר לאדם חולה.

חציבת קבר שונה מחפירת קבר: הגאון רבי ראובן מרגליות (גהות "מקור חיים" על צוואת ריה"ח) כותב, כי חפירת קבר שטרחה מרובה כרוכה בה, אינה מעוררת סכנה, משום שהיא באה לחסוך טרחה לאחר מכן, והסכנה קיימת רק כאשר חופרים קבר במקום שאינו מצריך טרחה רבה. מעתה, בסוגיינתנו מדובר על **חציבת** קבר שהיא מלאכה קשה ומפרכת, מאחר שבתקופת מלכי יהודה נחצבו הקברים בכוכין ובמערות. לעומת זאת, צוואת רבי יהודה החסיד מתייחסת לקברים בני ימיו, שנחפרו בחול רך.

קבר שנסתם בעפר: המהרש"ם (בהגהותיו הנ"ל) וה"שדי חמד" (מערכת אבילות כלל קס"ח) מבארים, כי חפירת קבר עלולה לגרום לסכנה רק אם אין סותמים את הקבר בעפר תחוח, ואילו צוואת רבי יהודה החסיד עוסקת בקבר שנתו **פתוח**. אכן, בעל "שדי חמד" מציין, כי בירושלים בת זמנו נהגו לחפור קברים עבור אנשים חיים, אלא שמלאו את הקברים בעפר תחוח.

מנהג קברני ירושלים: אחר שהזכרנו את ירושלים, נציין את הסברו של הגאון רבי צבי פסח פרנק זצ"ל (שו"ת "הר צבי" יו"ד סי' ר"ס) אודות מנהג החברה קדישא בירושלים בימיו, לחפור קברים ולהשאירם פתוחים. בהקשר לכך הוא מביא, כי לדעת המהרש"ל (הובא בב"ח שם יו"ד סי' של"ט), מסוכן להשאיר קבר פתוח כאשר בעיר יש מת שלא הובא לקבורה, מאחר שקיים קטרוג על בני העיר שאינם מביאים אותו מת לקבורה. אולם, בירושלים, שבה המנהג הוא שלעולם אין מלינים את המת, אלא כאשר אין אפשרות להביאו לקבורה באותו יום, לא חששו למנהג זה (ע"ע בשו"ת "ציץ אליעזר" ח"ה-רמת רחל פרק ל').

הגאון רבי אריה לוי זצ"ל נפטר ביום שישי. אנשי החברה קדישא חששו שיאלצו לדחות את הלוויתו, שמא לא יספיקו לחצוב לו קבר. אולם, מאן דהוא גילה את אוזניהם כי חלקת קברו של רבי אריה כרויה זה מכבר. שנים מספר לפני כן, ביקש רבי אריה זצ"ל משומר בית הקברות בסנהדריה, שיחפור את קברו בחלקה שקנה, ולאחר מכן ימלאנה בעפר תחוח. לכשנשאל לפשר בקשתו השיב רבי אריה זצ"ל, "שמא אפטר מן העולם ביום שישי ולא יספיקו לחפור את קברי"...

לקבור תרנגול בקבר של בן אדם: בספר "מעבר יבק" ("שפת אמת" סוף פ"י י"א) כתב, כי בקבר שנתו פתוח "טוב לקבור תרנגול בקבר, שלא יהיה ריקם". הגאון רבי ראובן מרגליות זצ"ל (שם) הביא את דבריו וכתב, שהרי תרנגול קרוי "גבר" וקבורתו תעלה במקומו, על דרך מנהג הכפרות בערב יום כיפור, שמעמידים תרנגול תחת האדם.

דף כז/ב האוהב והשונא

ה"תרגיל" של עורכי הדין הבלתי מנוסים

במשנתנו נחלקו רבי יהודה ורבנן, אם השונא או האוהב כשרים להעיד. לדעת רבי יהודה הם פסולים, ולדעת רבנן, "לא נחשדו ישראל" לשקר בעדותם משום אהבתם או שנאתם. אולם, לכל הדעות, שונא ואוהב פסולים לדון אותו אדם, וכן נפסק להלכה ("שולחן ערוך" ח"מ סי' ז' סעי' ז', ועיי' ברמ"א מי נחשב אוהב ושונא, ואם פסול בדיעבד או לכתחילה), זאת, מאחר שתפקידו של הדיין הוא לפשפש ולחפש אחר סברות דקות ועדינות לזכות הצדדים המתדיינים, ויש לחשוש, כי עם כל רצונו הטוב, הדיין האוהב או השונא, לא יצליח להמנע משרבוב דעותיו האישיות לדיון (סמ"ע ח"מ שם). מאז ומעולם נשמעו בבית הדין טענות לפסילת דיינים או עדים, מחמת אהבתם או שנאתם לאחד הצדדים. הפוסקים ייחדו חלק נכבד מתשובותיהם לשאלות מסוג זה, ואנו בחרנו לציין שלשה מקרים מעניינים, אשר כל אחד מהם יש בו כדי להאיר זוות נוספת של הלכה זו.

שאלה הלכתית מסובכת נשלחה לעיונו של הגאון רבי יצחק אלחנן ספקטור זצ"ל, אב"ד קובנא (שו"ת "עין יצחק" י"ד סי' א'). מספר שוחטים העידו, כי חברם השוחט מזלזל במלאכתו, ולעיתים הוא שוחט לאחר שתיית משקאות חריפים ומתוך ערפול חושים מוחלט. אלא, שהשוחט טען כנגדם, כי חבריו פסולים להעיד עליו, עקב שנאתם העזה כלפיו, הנובעת מסכסוך עבודה חריף שפרץ ביניהם. לכאורה, מאחר שהלכה נפסקה כדברי חכמים במשנתנו, שהשונא כשר להעיד, יש לדחות את טענתו על הסף.

העדים פסולים, אך יש לפעול על פי עדותם! אלא, שהגאון פסק כי העדים פסולים להעיד, ומכל מקום את השוחט יש להעביר ממשרתו! הא כיצד? ובכן, רבי יצחק אלחנן מאריך לבאר, כי שנאתם של שוחטים אלו חמורה היא מזו של "סתם" שונא, מאחר שאלו שונאים אותו בשל סכסוך עבודה, ובוודאי מייחלים הם בכל לב לפיטוריו מעבודתו. שונא שכזה, ודאי אינו כשר להעיד, שהרי הוא "נוגע" בעדות, ואינו נאמן. ומכל מקום, פסק הגאון, כי יש לפטר את השוחט ממשרתו, משום שהתברר, שהשוחט התחייב, כי אם חבריו השוחטים יעידו נגדו, הוא לא יתמרד כנגד טענותיהם ויחדל מעיסוק בשחיטה. ומאחר שלמדנו בסוגייתנו, כי אדם שקיבל על עצמו קרוב או פסול לשמש כעד או דיין, חייב הוא לציית לפסק הדין שנקבע על פיהם, יש לפטר אותו שוחט.

הוי אומר, שונא כשר לעדות. אך שנאה ש"נוגעת" בעדות זו, פוסלת את העד.

מקרה אחר, העוסק גם הוא בשחיטה, הובא לבית דינו של המהרש"ם שהציע רעיון גאוני לפתרון המקרה הסבוך. היה זה כאשר מספר בני אדם ביקשו לטעון טענות נגד שוחט עיר מסוימת, אך התובעים לא אבו להתדיין לפני רבה של אותה עיר עקב ידידותם של הרב והשוחט ובקשו לתובעו בעיר אחרת. פרצה, איפוא, מריבה חדשה - השוחט סרב להטלטל לעיר אחרת, ואילו התובעים סרבו לטעון את טענותיהם לפני רבם.

חלוקת דין תורה לשני בתי דין: המהרש"ם (שו"ת ח"ב סי' קל"ז) הציע פתרון מעניין, אשר כל צד למריבה ימצא בו את סיפוקו. עדויות הצדדים המתדיינים ישמעו בפני רב העיר, אלא שהכרעת הדין תעשה בפני בית דין אחר. זאת, מאחר שפסילת דיין אוהב או שונא נובעת עקב החשש שמא הוא לא יכריע את הדין כפי האמת. אולם, אין כל עילה לפסול את הדיין משמיעת עדויות הצדדים, והעלאתם עלי גליון, ועל סמך עדויות אלו יפסוק בית דין אחר את הדין ויעמיד אמת על תילה [עיי"ש שכתב, כי לאמיתה של תורה אין מתקבלות טענות הקהל].

העלבת הדיין כדי להופכו ל"שונא": ונסיים בטענה שעורכי דין, שאינם בקיאים בדיני התורה, מנסים להשתמש בה כאשר הם טוענים לזכות לקוחם בפני בית הדין. בעל ה"בן איש חי" מעיד, כי כבר בימיו נקטו ה"מורשים" ב"תרגיל" של הכעסת הדיין והעלבתו, עד שפעמים הדיין התבטא באופן שהוכיח, לדבריהם, כי הדיין שונא את ה"מורשה", וממילא אין הוא ראוי לדון דין זה. הגאון רבי יוסף חיים זצ"ל (שו"ת "רב פעלים" ח"ב ח"מ סי' א') דחה טענה זו על הסף, מאחר שגערת הדיין על הפגיעה בכבוד התורה אין בה כדי לפסול את הרב מדין "שונא" (רמ"א שם). ומכל מקום, אף אם הדיין שונא את ה"מורשה", עורך הדין או הטוען הרבני, עדיין אין בלבו שנאה כלפי בעל הדין עצמו, ואין הדיין חשוד, כי שנאתו ל"מורשה" תגרום לו להוציא פסק דין מוטעה.

חוויה רוחנית מרגשת

ספרון חודשי ללימוד יומי קצר בכל יום משנה אחת הלכה אחת וקטע מהגמרא

לחודש התנסות חינם!
חייג עכשיו: *3029
או שלח מייל לדוא"ל veten@meorot.co.il

לעילוי נשמת
הר"ר **רפאל נאמן** ז"ל
ב"ר מנחם ומלכה ז"ל
נלב"ע ט"ז באב תשס"ג
תנצב"ה

לעילוי נשמת
הר"ר **חיים פרנקל** ז"ל
ב"ר יעקב הכהן ז"ל נלב"ע י"ג באב תשס"ד
תנצב"ה
הונצח ע"י המשפחה שיחיו

לעילוי נשמת
הר"ר **צבי נתן פינקלשטיין** ז"ל
ב"ר חיים מנחם ז"ל נלב"ע י"ד מנחם אב תשנ"ז
תנצב"ה
הונצח ע"י בני המשפחה שיחיו

לעילוי נשמת

הר"ר **אהרן פרנץ** ז"ל
ב"ר יוסף זאב ז"ל נלב"ע בעש"ק ז' בתשרי תש"ם
ופרופ' **מנחם צבי קדרי** ז"ל
ב"ר יהושע ז"ל נלב"ע י"ז באב תשע"א
תנצב"ה
הונצח ע"י ד"ר יוסף וד"ר מיכל פרנץ ומשפ' שיחיו

לעילוי נשמת

מרת **פאניה מושקובסקי** ע"ה
בת הר"ר אהרן ז"ל נלב"ע י"ט באב תשנ"ח
תנצב"ה
הונצחה ע"י נכדה ידידנו הר"ר **אפרים ברנד** ומשפ' שיחיו - גבעתיים

